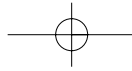

Χάρτης 2: περσικοί πόλεμοι

ΕΝΟΤΗΤΑ 11η

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΑ VI 109-114, 117, 120

Θεματικά κέντρα

- Η κρίσιμη ψήφος του Καλλίμαχου
- Η παράταξη του στρατού
- Η επίθεση των Αθηναίων
- Η μάχη
- Οι ήρωες της μάχης
- Οι νεκροί κάθε πλευράς
- Οι Λακεδαιμόνιοι στο πεδίο της μάχης

Ο Μιλτιάδης πείθει τον Καλλίμαχο

VI109. [...] Ο Μιλτιάδης πήγε και βρήκε τον Καλλίμαχο από τις Αφίδνες¹⁴, που ήταν τότε πολέμαρχος¹⁵, και του μίλησε έτσι: «Καλλίμαχε, τώρα στα χέρια σου είναι ή να ρίξεις στη σκλαβιά την Αθήνα ή να την κάνεις ελεύθερη και να μείνει τ' όνομά σου, όσο θα υπάρχουν άνθρωποι, πιο δοξασμένο απ' του Αρμοδίου και του Αριστογείτονος¹⁶. Γιατί, βλέπεις, τώρα η Αθήνα διατρέχει τον πιο μεγάλο κίνδυνο απ' τον καιρό της ίδρυσής της, κι αν μπει κάτω απ' το ζυγό των Μήδων, όλος ο κόσμος ξέρει τι θα πάθει στα χέρια του Ιππία· αν όμως η πόλη αυτή σωθεί, μπορεί ν' αναδειχτεί η πρώτη απ' τις ελληνικές πόλεις. Λοιπόν, πώς μπορούν να γίνουν αυτά, και κάτω από ποιες συνθήκες η τελική απόφαση γι' αυτά είναι στα χέρια σου, θα σου το πω τώρα. Εμάς, των δέκα στρατηγών, οι γνώμες είναι στα δυο· άλλοι υποστηρίζουν να δώσουμε μάχη κι άλλοι να μη δώσουμε. Λοιπόν, αν δε δώσουμε μάχη, φοβάμαι μήπως ξεσπάσει καμιά μεγάλη διχόνοια και κλονίσει το φρόνημα των Αθηναίων, με αποτέλεσμα να μηδίσουν¹⁷· αν όμως δώσουμε μάχη προτού κάτι σάπιο φωλιάσει στις ψυχές μερικών Αθηναίων, θα μπορέσουμε, φτάνει οι θεοί να κρατήσουν δίκαιη ζυγαριά, να βγούμε νικητές στη σύγκρουση. Λοιπόν όλ' αυτά τώρα εσένα περιμένουν και από σένα κρέμονται· δηλαδή, αν προσθέσεις την ψήφο σου στη δική μου γνώμη, θα 'χεις πατρίδα ελεύθερη κι η πόλη σου θα είναι η πρώτη ανάμεσα στις ελληνικές¹⁸· αν προτιμήσεις τη γνώμη αυτών που πασχίζουν ν' αναβάλουν τη σύγκρουση, θα πετύχεις τα αντίθετα από τα καλά που σου απαρίθμησα».

Μιλτιάδης
Ρωμαϊκό αντίγραφο προτομής.
Ραβένα, Εθνικό Μουσείο.

«Ἐν σοὶ νῦν, Καλλίμαχε, ἐστὶ ἢ καταδουλώσαι Ἀθήνας ἢ ἐλευθέρας ποιήσαντα μνημόσυνον λιπέσθαι ἐς τὸν ἅπαντα ἀνθρώπων βίον οἶον οὐδὲ Ἀρμόδιός τε καὶ Ἀριστογείτων [λείπουσι]... Ταῦτα ὧν πάντα ἐς σὲ νῦν τείνει καὶ ἐκ σέο ἄρτηται».

Η παράταξη των Αθηναίων

VI110 - 111. Μ' αυτά τα λόγια ο Μιλτιάδης προσεταιρίζεται τον Καλλίμαχο· και με την προσθήκη της γνώμης του πολεμάρχου πάρθηκε η τελική απόφαση, να δώσουν μάχη· [...] να πώς παρατάχτηκαν¹⁹ οι Αθηναίοι για να δώσουν μάχη· επικεφαλής στη δεξιά πτέρυγα ήταν ο πολέμαρχος· γιατί τότε αυτή ήταν η τάξη στην Αθήνα, να έχει τη δεξιά πτέρυγα ο πολέμαρχος· κι αρχίζοντας απ' αυτήν έρχονταν η μια αμέσως ύστερ' από την άλλη οι φυλές²⁰ των πολιτών, με τη σειρά της απαρίθμησής τους·

¹⁴ **Αφίδνες:** ένας από τους 12 αρχαιότερους δήμους της Αττικής.

¹⁵ **πολέμαρχος:** επί ολιγαρχίας ήταν αρχιστράτηγος στη μάχη, επί δημοκρατίας διοικούσε τη δεξιά πτέρυγα στη μάχη και διατηρούσε δικαίωμα ψήφου στο συμβούλιο των δέκα στρατηγών.

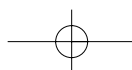
¹⁶ **του Αρμοδίου και του Αριστογείτονος:** έμειναν στην ιστορία ως τυραννοκτόνοι, γιατί σκότωσαν τον Πεισιστρατίδη Ἴππαρχο (514 π.Χ.). Με την κατάρρευση της τυραννίδας (510 π.Χ.) τιμήθηκαν ως ελευθερωτές, οι ανδριάντες τους στήθηκαν στην αγορά και τους αποδίδονταν τιμές ηρώων.

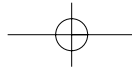
¹⁷ **μήπως ...μηδίσουν:** οι οπαδοί των Πεισιστρατιδών είχαν συγκροτήσει φιλοπερσικό μέτωπο και περίμεναν την κατάλληλη στιγμή για να δράσουν.

¹⁸ **η πόλη σου θα είναι η πρώτη ...:** η Αθήνα πράγματι αναδείχτηκε πρώτη πόλη μετά τους Περσικούς πολέμους.

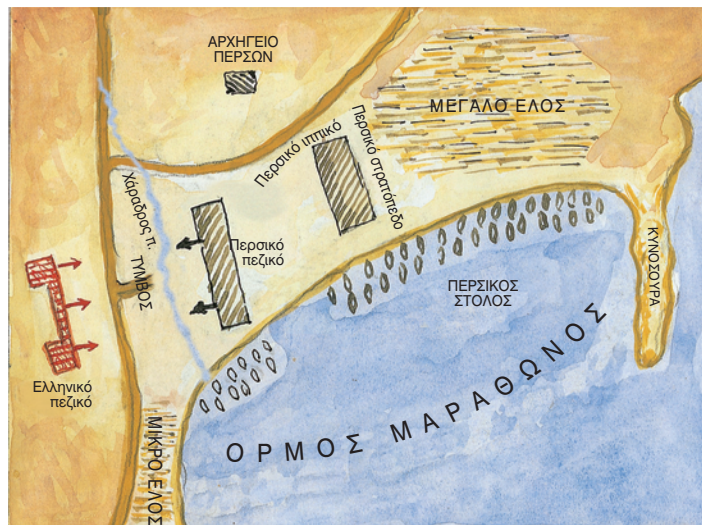
¹⁹ **να πώς παρατάχτηκαν:** θεωρείται βέβαιο ότι το σχέδιο της παράταξης ανήκε στον Μιλτιάδη, αν και ο Ηρόδοτος δεν το αναφέρει. Ήταν η πρώτη φορά που γνωρίζουμε ότι χρησιμοποιήθηκε.

²⁰ **οι φυλές:** η σειρά είχε καθοριστεί από τον Κλεισθένη, αλλά δεν γνωρίζουμε αν ήταν σταθερή. Την ημέρα της μάχης πρωτανεύουσα φυλή ήταν η Αιαντίς, στην οποία ανήκε και ο πολέμαρχος.

την παράταξη έκλειναν οι Πλαταιείς, που κρατούσαν την αριστερή πτέρυγα. [...] Τότε λοιπόν η παράταξή τους στον Μαραθώνα πήρε ένα τέτοιο σχήμα: το στρατόπεδό τους σχημάτιζε μέτωπο ίσο²¹ με το μέτωπο των Περσών, αλλά στο κέντρο είχε μικρό βάθος κι ήταν το πιο αδύνατο σημείο της παράταξής τους, ενώ οι δυο πτέρυγες με τις πυκνές γραμμές τους ήταν ενισχυμένες.

■ Έλληνες ■ Πέρσες

Μαραθώνα: η παράταξη των αντιπάλων (αριστερά), Α και Β φάση της μάχης αντίστοιχα (δεξιά).

VI112. Κι όταν πήραν τις θέσεις μάχης κι οι θυσίες έδωσαν αίσιους οιωνούς, τότε, μόλις τους δόθηκε το σύνθημα, οι Αθηναίοι χύθηκαν τρέχοντας²² εναντίον των βαρβάρων· κι η απόσταση που χώριζε τους δυο στρατούς δεν ήταν μικρότερη από οχτώ σταδίου²³. Κι οι Πέρσες, βλέποντάς τους να έρχονται πάνω τους τρέχοντας, ετοιμάζονταν να τους αντιμετωπίσουν, και καταλόγιζαν στους Αθηναίους μανία που τους οδηγούσε στον αφανισμό, βλέποντάς τους να είναι λίγοι, κι αυτοί οι λίγοι να εξορμούν ακράτητοι, την ώρα που δεν τους στήριζαν ούτε ιππικό ούτε τοξότες· λοιπόν τέτοια υποτιμητική ιδέα σχημάτισαν γι' αυτούς οι βάρβαροι. Κι οι Αθηναίοι, καθώς ήρθαν σε πυκνό σχηματισμό στα χέρια με τους βαρβάρους, πολεμούσαν με έξοχη παλικαριά. Κι αλήθεια, απ' όσο ξέρουμε εμείς, ήταν οι πρώτοι απ' όλους τους Έλληνες που επιτέθηκαν τρέχοντας εναντίον των εχθρών, και πρώτοι που δε δειλίασαν αντικρίζοντας τη μηδική στολή²⁴ και τους άντρες που τη φορούσαν· ενώ πρωύτερα οι Έλληνες και μόνο που άκουγαν το όνομα Μήδοι κυριεύονταν από φόβο.

**Η επίθεση των Αθηναίων.
Η μάχη**

VI113. Η μάχη τους στον Μαραθώνα κράτησε ώρες πολλές²⁵. Λοιπόν, στο κέντρο του μετώπου νικούσαν οι βάρβαροι, εκεί όπου είχαν παραταχτεί οι ίδιοι οι Πέρσες και οι Σάκες²⁶, σ' αυτό το σημείο νικούσαν οι βάρβαροι, δημιούργησαν ρήγμα και συνέχιζαν την καταδίωξη προς τα μεσόγεια· αλλά στη μια και στην άλλη πτέρυγα νικούσαν²⁷ οι Αθηναίοι και οι Πλαταιείς. Και παίρνοντας τη νίκη, τους βαρβάρους που είχαν στρέψει τα νώτα τους παρατήσαν στη φευγάλα τους²⁸, ενώ, ενώνοντας τις δυο πτέρυγές τους σ' ένα σώμα, έδιναν μάχη με τους Πέρσες

**Ελληνική νίκη –
φυγή των Περσών
στα πλοία**

²¹ **μέτωπο ίσο:** δηλαδή ίδιου μήκους με των Περσών, με στόχο να αποφύγουν την κύκλωση από τους πενταπλάσιους σε αριθμό εχθρούς.

²² **τρέχοντας:** την πληροφορία αυτή τη συναντάμε και σε άλλα αρχαία κείμενα. Μερικοί σύγχρονοι ιστορικοί τονίζουν ότι κάτι τέτοιο είναι δύσκολο. Μπορεί όμως να περιλαμβάνονταν στο σχέδιο του Μιλτιάδη το τρέξιμο, ώστε να καλυφθεί όσο το δυνατόν γρηγορότερα η απόσταση, πριν προλάβει να ετοιμαστεί το ιππικό (το οποίο τελικά δεν συμμετείχε στη μάχη).

²³ **οχτώ σταδίου:** περίπου 1480 μέτρα.

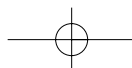
²⁴ **μηδική στολή:** οι Πέρσες είχαν υιοθετήσει τη στολή των Μήδων. Μπορείτε να περιγράψετε τις στολές και γενικότερα την ενδυμασία των Περσών με βάση τις εικόνες του βιβλίου σας;

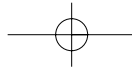
²⁵ **«η μάχη τους... κράτησε ώρες πολλές»:** αξιοσημείωτη είναι η λιτότητα του ύφους.

²⁶ **Σάκες:** Σκύθες, επίλεκτο σώμα του περσικού στρατού· τους είχε στρατολογήσει ο Μαρδόσιος.

²⁷ **νικούσαν... έψαχναν:** να σημειώσετε όλα τα ρήματα του κεφαλαίου 113 που βρίσκονται σε χρόνο παρατατικό και να συζητήσετε τη λειτουργία τους. Προσέξτε το υποκειμένο τους και συσχετίστε τα με την πρώτη φράση του κεφαλαίου.

²⁸ **φευγάλα τους:** το σχέδιο του Μιλτιάδη, που περιγράφει εδώ ο Ηρόδοτος, και ο απόλυτος συγχρονισμός των κινήσεων που πέτυχαν οι Αθηναίοι εφαρμόζοντάς το έτρεψαν σε φυγή τους Πέρσες.

που είχαν πετύχει το ρήγμα στο κέντρο του μετώπου· νικητές βγήκαν οι Αθηναίοι. Και πήραν στο κυνήγι τους Πέρσες που τράπηκαν σε φυγή και τους έσφαζαν, ώσπου έφτασαν στη θάλασσα κι έψαχναν να βρουν φωτιά²⁹ και γαντζώνονταν στα καράβια των εχθρών.

Μαχομένων δὲ ἐν τῷ Μαραθῶνι χρόνος ἐγένετο πολλός.

Αθηναίος οπλίτης (ανάγλυφο).
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

Πέρσης τοξότης.
Μουσείο Λούβρου, Παρίσι.

Ανδραγαθίς

VI114. Και σ' αυτό τον αγώνα σκοτώνεται ο πολέμαρχος Καλλίμαχος³⁰, που αναδείχτηκε ήρωας, σκοτώθηκε κι από τους στρατηγούς ο Στησίαλος, ο γιος του Θρασυλάου· κι από τους άλλους ο Κυνέγειρος³¹, ο γιος του Ευφορίωνος, γαντζωμένος τότε στη φηγούρα της πρύμης καραβιού, έπεσε νεκρός όταν του έκοψαν με τσεκούρι το χέρι· κι άλλοι ακόμα Αθηναίοι, πολλοί και ονομαστοί.

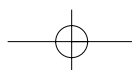
{Οι Πέρσες επιχειρούν να φτάσουν στο Φάληρο με τα πλοία τους πριν προλάβει ο στρατός να επιστρέψει στην Αθήνα, ώστε σε συνεννόηση με τους οπαδούς του Ιππία να μπουν την αφύλακτη πόλη. Ο αθηναϊκός στρατός με υπεράνθρωπες προσπάθειες φτάνει έγκαιρα, ενώ οι Πέρσες μένουν για λίγο στο Φάληρο και έπειτα αποπλέουν επιστρέφοντας στην Ασία.}

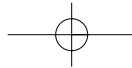
Κυνέγειρος ὁ Εὐφορίωνος ἐνθαῦτα ἐπιλαμβανόμενος τῶν ἀφλάστων νεός,
τὴν χεῖρα ἀποκοπεῖς πελέκεϊ πίπτει.

²⁹ **να βρουν φωτιά:** ήθελαν να κάψουν τα πλοία των Περσών, για να εμποδίσουν τη φυγή τους.

³⁰ **Καλλίμαχος:** αργότερα η σκηνή της μάχης παραστάθηκε σε ζωγραφική σύνθεση (τοιχογραφία ή πίνακα) της *Ποικίλης Στοάς* (στα ανατολικά του λόφου του Θησειού).

³¹ **Κυνέγειρος:** αδελφός του τραγικού ποιητή Αισχύλου, ο οποίος επίσης αγωνίστηκε στο Μαραθώνα. Η ηρωική πράξη του Κυνέγειρου παραστάθηκε στην *Ποικίλη στοά*.

VI117. Στη μάχη αυτή του Μαραθώνα σκοτώθηκαν³² από τους βαρβάρους περσίπου έξι χιλιάδες τετρακόσιοι άντρες κι από τους Αθηναίους εκατό ενενήντα δύο· αυτές ήταν οι απώλειες που είχαν τα δυο μέρη. Και στην ίδια μάχη συνέβη ένα τέτοιο καταπληκτικό περιστατικό: ένας Αθηναίος, ο Επίζηλος, ο γιος του Κουφαγόρα, που πολεμούσε ηρωικά, εκεί που πάλευαν στήθος με στήθος, έχασε το φως των ματιών του χωρίς να δεχτεί ούτε χτύπημα ούτε βέλος σε κανένα μέρος του σώματός του κι από τότε έμεινε σ' όλη τη ζωή του τυφλός. Κι άκουσα να διηγείται για το πάθημά του μια τέτοια ιστορία, πως του φάνηκε να στέκεται αντίκρου του ένας πελώριος οπλίτης, που η γενειάδα του σκέπαζε ολόκληρη την ασπίδα του· κι αυτό το φάντασμα προσπέρασε τον ίδιο και σκότωσε τον συμπολεμιστή του³³. Αυτή την ιστορία άκουσα πως διηγόταν ο Επίζηλος.

Οι απώλειες των δύο πλευρών. Θαύμα στη μάχη

{Επιστρέφοντας στην Ασία, οι Πέρσες στρατηγοί, εκτελώντας τη διαταγή του Δαρείου, οδήγησαν σ' αυτόν τους αιχμάλωτους Ερετριείς, που τους είχαν συλλάβει πριν από την απόβαση στο Μαραθώνα. Ο Δαρείος τους χάρισε τη ζωή και τους εγκατέστησε κοντά στα Σούσα. Ο Ηρόδοτος μας πληροφορεί ότι στην εποχή του ζούσαν στην ίδια περιοχή και κρατούσαν τη μητρική τους γλώσσα.}.

Δαρείος: λεπτομέρεια από το αγγείο «Πέρσες»: ο κρατήρας του 340- 330 π.Χ. φαίνεται ότι σχετίζεται με το ομότιτλο, χαμένο σήμερα, δράμα του Φρυνίχου. Στο κέντρο ο Δαρείος καθισμένος σε περίτεχνο θρόνο ακούει το γέροντα αγγελιοφόρο, που φέρνει το μήνυμα προφανώς της ήττας του Μαραθώνα. Νεάπολη, Εθνικό Μουσείο.

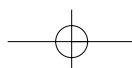
VI120. Αυτή την τύχη λοιπόν είχαν οι Ερετριείς· κι ήρθαν στην Αθήνα δυο χιλιάδες Λακεδαιμόνιοι ύστερ' από την πανσέληνο, κι η βιασύνη³⁴ τους να φτάσουν έγκαιρα ήταν τόσο μεγάλη, που έκαναν το δρόμο απ' τη Σπάρτη ως την Αθήνα σε δυο μέρες. Κι όσο κι αν δεν πρόλαβαν τη μάχη, ήθελαν όμως να δουν τους Μήδους· πήγαν λοιπόν στον Μαραθώνα και τους είδαν. Κι ύστερα, συγχαίροντας τους Αθηναίους για το κατόρθωμά τους, πήραν το δρόμο του γυρισμού.

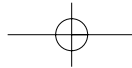
Οι Σπαρτιάτες στο πεδίο της μάχης

³² **σκοτώθηκαν...:** οι απώλειες των Περσών ήταν μικρές σε σχέση με τη δύναμη που διέθεταν, μεγάλες όμως αναλογικά με τη δύναμη των Αθηναίων. Όπως έδειξαν οι ανασκαφές, οι 192 νεκροί των Αθηναίων κήθηκαν και ενταφιάστηκαν μαζί με τα κτερίσματα που είχαν φέρει οι συγγενείς τους. Η ταφή στο πεδίο της μάχης ήταν ένδειξη τιμής προς τους νεκρούς. Τα ονόματα των νεκρών είχαν χαραχτεί σε επιτύμβιες στήλες, μία για κάθε φυλή, που στήθηκαν στον τύμβο. Από εκεί μάλλον πήρε τα στοιχεία του ο Ηρόδοτος.

³³ **τον συμπολεμιστή του:** φαίνεται περίεργο που το «φάντασμα» βοηθάει τους Πέρσες εναντίον των Ελλήνων. Σε άλλη πηγή βρίσκουμε πως βοηθάει τους Έλληνες.

³⁴ **βιασύνη:** πράγματι διήνυσαν ταχύτατα την απόσταση, αφού, αν και βαριά οπλισμένοι, έκαναν μόνο μια ημέρα παραπάνω από τον ημεροδρόμο Φιλιππίδη.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιες ιδέες και αξίες μπορείτε να εντοπίσετε στο λόγο του Μιλτιάδη προς τον Καλλίμαχο;
2. Αφού μελετήσετε το σχεδιάγραμμα της μάχης (σ. 59) και το κείμενο της ενότητας, ιδίως τον συγχρονισμό των κινήσεων και τον οπλισμό (με βάση και τις εικόνες), να εξηγήσετε τους παράγοντες της νίκης.
3. Να συζητήσετε στην τάξη τη στάση των Σπαρτιατών, αφού λάβετε υπόψη σας και όσα διαβάσατε γι' αυτό το θέμα στην προηγούμενη ενότητα.
4. Ποια ήταν η συμβολή του Καλλίμαχου στη μεγάλη νίκη των Αθηναίων;

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

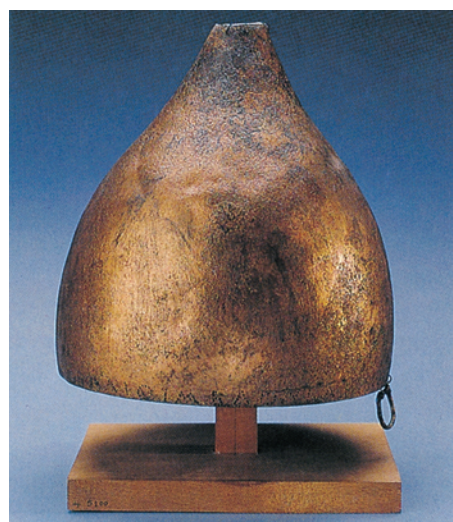
Να αποδώσετε με λίγα λόγια τα βασικότερα σημεία της ενότητας, λαμβάνοντας υπόψη σας τους πλαγιότιτλους και τα θεματικά κέντρα.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

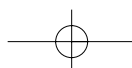
1. Μερικά από τα στοιχεία που μαρτυρούν τη σημασία της μάχης του Μαραθώνα μπορείτε να βρείτε στις σελίδες του βιβλίου σας. Να συγκεντρώσετε τα στοιχεία αυτά από το κείμενο του Ηροδότου και από τα «παράλληλα κείμενα» και να τα σχολιάσετε. (Προφορική άσκηση).
2. Ο Πλάτων στο διάλογο «Μενέξενος» (βλ. «Παράλληλα κείμενα») πιστεύει ότι η μάχη του Μαραθώνα έχει αξία παραδείγματος. Να συζητήσετε την έννοια του «παραδείγματος» στις διάφορες επιστήμες και στην καθημερινή ζωή.
3. Ποια στοιχεία της μάχης του Μαραθώνα σώθηκαν στη λαϊκή παράδοση (βλ. «Παράλληλα κείμενα») και ποια άλλαξαν; Αιτιολογήστε μία από αυτές τις αλλαγές.
4. Ο Ηρόδοτος παρακολουθεί τους ήρωές του ως το τέλος, που, σχεδόν πάντοτε, είναι τραγικό. Αφού διαβάσετε το επόμενο κείμενο, να συζητήσετε τις αντιλήψεις του Ηροδότου που εκφράζονται στο χωρίο το οποίο βρίσκεται μέσα σε εισαγωγικά.

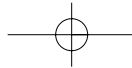

Το κράνος του Μιλτιάδη από το ιερό του Δία στην Ολυμπία· φέρει επιγραφή: «Μιλτιάδης ἀνέθεκεν τῷ Διῷ». Ίσως πρόκειται για ανάθημα του ίδιου του Μιλτιάδη μετά τη νίκη. Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας.

Κράνος «ασσυριακού» τύπου που αφιέρωσαν οι Αθηναίοι στο ναό, όπως δείχνει η επιγραφή: «Διῷ Ἀθηναῖοι Μέδον λαβόντες». Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας.

Το τέλος του Μιλτιάδη (VI 132-136)

Ο Μιλτιάδης, παντοδύναμος μετά τη νίκη στο Μαραθώνα, επιχείρησε εκστρατεία κατά της Πάρου, αλλά απέτυχε, τραυματίστηκε τυχαία και επέστρεψε στην Αθήνα. Καταδικάστηκε σε πρόστιμο, που, μετά το θάνατό του, πλήρωσε ο γιος του Κίμων. Οι Πάριοι θέλησαν να τιμωρήσουν μια γυναίκα, την Τιμώ, για συνεργασία με τον Μιλτιάδη (στην πραγματικότητα όμως τον είχε παραπλανήσει), αλλά η Πυθία, από την οποία ζήτησαν χρησμό, τους απέτρεψε, λέγοντας πως «το φταίξιμο δεν ήταν της Τιμώς, αλλά, καθώς ο Μιλτιάδης με τα όσα έπραξε έπρεπε να βρει κακό τέλος³⁵, οι θεοί του έστειλαν την Τιμώ να τον σπρώξει στην καταστροφή³⁶». (VI 135)

Παράλληλα κείμενα

1. Επίγραμμα³⁷ για τους Μαραθονομάχους

*Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι
χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν.*

Σιμωνίδης ο Κείος

2. Το παράδειγμα των Μαραθονομάχων

Στην περίπτωση τούτη λοιπόν θα μπορούσε ν' αντιληφθεί κάποιος τι άνθρωποι ήταν εκείνοι που αντιστάθηκαν στη δύναμη των βαρβάρων στον Μαραθώνα τιμωρώντας την υπερηφάνεια ολόκληρης της Ασίας και σπίνοντας πρώτοι τρόπαια των βαρβάρων, γινόμενοι οδηγητές και δάσκαλοι των άλλων για το ότι η δύναμη των Περσών δεν ήταν αήθητη, αντίθετα ότι τα μεγαλύτερα πλήθη και ο μεγαλύτερος πλούτος υποτάσσονται στην ανδρεία. Εγώ λοιπόν εκείνους τους άνδρες θεωρώ πατέρες όχι μόνον των σωμάτων μας αλλά και της ελευθερίας της δικής μας και (της ελευθερίας) όλων ανεξαιρέτως όσοι κατοικούν σ' αυτή την ήπειρο. Διότι στο έργο εκείνο απέβλεψαν και τόλμησαν στις μεταγενέστερες μάχες να διακινδυνεύσουν οι Έλληνες για τη σωτηρία, γενόμενοι μαθητές των Μαραθονομάχων.

Πλάτωνος *Μενέξενος* 240 d- e, Μετάφραση φιλολογική ομάδα Κάκτου, εκδ. Κάκτος

3. Αναβίωση παλιών μύθων - Μαρτυρίες

Στον κάμπο του Μαραθώνα έγινε μια φορά μεγάλη μάχη. Τούρκοι πολλοί με άρμενα πολλά ήρθαν να σκλαβώσουν τη χώρα και απ' εκεί να περάσουν στην Αθήνα. Δεν επήγαν γραμμή στην Αθήνα, γιατί οι Έλληνες εφύλαγαν με πολλά πλεούμενα και τρικατάρατα τον Πειραιά. Οι Έλληνες ήταν λίγοι εμπρός στην αμέτρητη δύναμη του εχτρού. Εσυνάχτηκαν απ' όλα περίγυρα τα χωριά και από την Αθήνα κι έπιασαν πόλεμο φριχτό. Αν τους νικήσουμε, σου λέει, εδώ, πάει τους σπάσαμε· δε θα ιδούν τη στράτα να φύγουν.

Επολέμησαν από την αυγή έως το βράδυ. Απελπισμένοι επολέμησαν οι εχτροί, αλλά πλέον απελπισμένοι επολέμησαν οι Έλληνες. Το αίμα επήγε ποτάμι· έφτασεν έως τα ριζά του Βρανά και έως το Μαραθώνα αντίκρυ. Έσυρην ως τη θάλασσα κι έβαψε κατακόκκινα τα κύματα. Θρήνος και κακό έγινε. Τέλος ενίκησαν οι Έλληνες. Οι Τούρκοι έτρεξαν να γλιτώσουν στα καράβια. Οι Έλληνες τους κινήγησαν κι εκεί, τους κατάσφαξαν, κανείς από τους εχτρούς δεν εγύρισε πίσω.

Έτρεξαν τότε δύο να φέρουν την είδηση στην Αθήνα. Ο ένας έτρεξε καβαλάρης, ο άλλος πεζός κι αρματωμένος. Ο καβαλάρης επήγεν από το Χαλάντρι, ο πεζός έπιασε τη Σταμάτα. Φτεροπόδαρος ανέβηκε τον Αφορεσμό και κατέβηκε στο χωριό. Καθώς τον είδαν οι γυναίκες, έτρεξαν κοντά του:

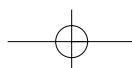
- Σταμάτα, του φώναζαν, σταμάτα! Ήθελαν να τον ρωτήσουν τι απόγινε η μάχη. Εστάθηκε μια στιγμή να πάρει φύσημα, κι έπειτα πάλι δρόμο. Τέλος φτάνει στο Ψυχικό· εκεί επήγε να ξεψυχήσει, πιάστηκε η αναπνοή του, τα πόδια του έτρεμαν· τώρα έλεγε να πέσει. Αντρείεεται τότε και παίρνει βαθιό ανασασμό, και μια και δυο έφτασε τέλος στην Αθήνα. – Ενίκησαμε! Είπε, κι έπεσε ευτύς και ξεψύχησε. Ο καβαλάρης ταχυδρόμος ακόμα δεν εφάνηκε! Εκεί όμως που σταμάτησε ο πεζοδρόμος κι εκεί που πήρε ανάσα, άφησε τ' όνομα του καμώματός του. Το πρώτο χωριό τ' ονόμασαν Σταμάτα, το δεύτερο Ψυχικό.

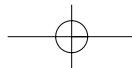
Ι.Θ.Κακριδής, *Οι Αρχαίοι Έλληνες στη Νεοελληνική Λαϊκή Παράδοση*, ΜΙΕΤ

³⁵ **κακό τέλος**: είναι εκδήλωση της νέμεσης των θεών, αφού ο ήρωας έχει παρασυρθεί από την άτη και διαπράττει ύβρη· η τιμωρία του λοιπόν είναι βέβαιη. Ο Ηρόδοτος ίσως επειδή δεν θέλει να μείνουμε με την τελευταία αυτή εντύπωση για τον νικητή του Μαραθώνα, ανατρέχει στο παρελθόν και αφηγείται ένα από τα κατορθώματα του Μιλτιάδη: την κατάληψη της Λήμνου και την ένταξή της στην αθηναϊκή επικράτεια.

³⁶ **να τον σπρώξει στην καταστροφή**: η Τιμώ παίζει εδώ το ρόλο του *άλαστορος* (*άλαστωρ*=εκδικητής, τιμωρός), ενεργεί όχι σαν άνθρωπος αλλά σαν όργανο των θεών. Ίσως μάλιστα να ήταν «φάσμα» (=φάντασμα). Οι άνθρωποι τότε πίστευαν στα «φάσματα» (όπως φαίνεται και στην αφήγηση του Επίζηλου).

³⁷ **επίγραμμα**: σύντομο λυρικό ποίημα. Επιτύμβια ονομαζόνταν τα επιγράμματα που χάραζαν στους τάφους.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ (VII)

ΠΟΛΥΜΝΙΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μουσα Πολύμνια

Κεντρικό γεγονός στο έβδομο βιβλίο είναι η **εκστρατεία του Ξέρξη** στην Ελλάδα και η μάχη στις **Θερμοπύλες**. Ο Ξέρξης, γιος και διάδοχος του Δαρείου, συνεχίζει την επεκτατική πολιτική εκείνου· καταστέλλει την επανάσταση στην Αίγυπτο και, παρά τους αρχικούς δισταγμούς του, πείθεται να εκστρατεύσει στην Ελλάδα και να πάρει εκδίκηση για την ήττα στο Μαραθώνα. Στο συμβούλιο των πρώτων από τους Πέρσες που συγκαλεί, ανακοινώνει τα σχέδιά του: να ενώσει με γέφυρα τις ακτές του Ελλησπόντου, να προελάσει στην Ευρώπη, να παραδώσει στις φλόγες την Αθήνα για εκδίκηση και να καταλάβει την Πελοπόννησο· «τότε θα κάνουμε την Περσία να συνορεύει με τον ουρανό του Δία», υποστηρίζει. Ο θεός του Αρτάβανος προσπαθεί να τον αποτρέψει από την ύβρη, τονίζοντάς του ότι το «θείο είναι φθονερό», ότι δεν ανέχεται την υπερηφάνεια και την αλαζονεία στους ανθρώπους, ότι καταστρέφει καθετί που υπερέχει. Ο Ξέρξης είχε σχεδόν πειστεί, αλλά ένα προφητικό όνειρο τον παραπλανά. Οι ετομασιές θα κρατήσουν τέσσερα ολόκληρα χρόνια και τον πέμπτο χρόνο (480 π.Χ.) αρχίζει η μεγαλύτερη εκστρατεία που έγινε ποτέ. Ο Ξέρξης αφή-

νει τοποτηρητή τον θείο του Αρτάβανο και συγκεντρώνει το στρατό του στις Σάρδεις (βλ. χάρτη 2, σ. 57). Εξοργίζεται, όμως, γιατί μαθαίνει πως μια ξαφνική μεγάλη μπόρα κατέστρεψε τη γέφυρα που είχε κατασκευάσει στον Ελλησπόντο και διατάζει να μαστιγώσουν τον Ελλησπόντο, να ριξουν ένα ζευγάρι χειροπέδες στ' ανοιχτά, να του χαράξουν στίγματα και να αποκεφαλίσουν τους υπεύθυνους για την κατασκευή. Νέες γέφυρες κατασκευάστηκαν και η στρατιά χρειάστηκε επτά ημέρες και επτά νύχτες, για να περάσει, την άνοιξη του 480 π.Χ., στην ευρωπαϊκή ακτή. Στον Δορίσκο της Θράκης, κοντά στις εκβολές του Έβρου, γίνεται η καταμέτρηση του στρατού (περίπου 1.700.000 άνδρες) και η επιθεώρηση – στρατού και στόλου – από τον αλαζονικό Ξέρξη. Δεν θα μπορούσε ποτέ να φανταστεί ότι σε λίγους μήνες θα έπαιρνε ταπεινωμένος το δρόμο του γυρισμού.

ΕΝΟΤΗΤΑ 12η

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΞΕΡΞΗ – ΔΗΜΑΡΑΤΟΥ VII 101-104

Θεματικά κέντρα

- Η «απορία» του Ξέρξη
- Ξέρξης: σύγκριση ελευθερίας- αουδοσίας
- Δημάρατος: η ελληνική αρετή
- Δημάρατος: νόμος και ελευθερία
- Το γέλιο του Ξέρξη

Ξέρξης προς Δημάρατο:
Θα τολμήσουν οι Έλληνες να αντισταθούν;

VII101. Κι όταν πλέοντας έφτασε από το ένα στο άλλο άκρο του στόλου και βγήκε απ' το καράβι¹, έστειλε να φωνάξουν τον Δημάρατο², το γιο του Αρίστανος, που τον συνόδευε στην εκστρατεία εναντίον της Ελλάδος· τον κάλεσε και του έκανε την εξής ερώτηση: «Δημάρατε, τώρα³ θα μου έδινε χαρά να σε ρωτήσω κάτι που θέλω. Εσύ είσαι Έλληνας και μάλιστα, όπως ακούω κι από σένα κι από τους άλλους Έλληνες που ήρθαν και συζήτησαν με μένα, από την πιο μεγάλη και την πιο ισχυρή πόλη⁴. Τώρα λοιπόν απάντησέ μου σ' αυτό το ερώτημα: θα τολμήσουν οι Έλληνες⁵ να σηκώσουν χέρι εναντίον μου και να μου αντισταθούν; Γιατί, όπως εγώ πιστεύω, κι αν ακόμη όλοι οι Έλληνες και οι υπόλοιποι λαοί που κατοικούν δυτικότερα ένωναν τις δυνάμεις τους, δε θα 'ναι σε θέση ν' αντιμετωπίσουν την επίθεσή μου,

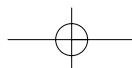
¹ **καράβι:** αυτό από το οποίο επιθεώρησε το στόλο.

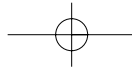
² **Δημάρατος:** πρώην βασιλιάς της Σπάρτης (510-491 π.Χ.): διαφώνησε με τον συμβασιλέα του Κλεομένη, εκθρονίστηκε και κατέφυγε στην αυλή του Δαρείου, του οποίου έγινε σύμβουλος. Με την ιδιότητα αυτή ακολούθησε τον Ξέρξη στην εκστρατεία του.

³ **τώρα:** γιατί ο Ξέρξης επαναλαμβάνει δυο φορές τη λέξη;

⁴ **την πιο ισχυρή πόλη:** η Σπάρτη αναγνωριζόταν από όλους ως η πιο ισχυρή ελληνική πόλη με τον πιο αξιόμαχο στρατό.

⁵ **θα τολμήσουν οι Έλληνες:** ο Πέρσης βασιλιάς, ενθουσιασμένος από την επιθεώρηση του στρατού του, πιστεύει ότι είναι αήτητος.

μια και δεν είναι μονοιασμένοι. Θέλω όμως ν' ακούσω ποια γνώμη έχεις κι εσύ γι' αυτούς». Εκείνος αυτήν την ερώτηση έκανε κι ο άλλος παίρνοντας το λόγο είπε: «Βασιλιά μου, να σου πω την αλήθεια⁶ ή λόγια που θα σου δώσουν χαρά να τ' ακούσεις;». Κι εκείνος τον ενθάρρυνε να πει την αλήθεια, και να είναι βέβαιος πως η εύνοια με την οποία τον περιβάλλει δε θα λιγοστέψει, θα μείνει όση ήταν πρωτύτερα.

VII102. Όταν τ' άκουσε αυτά ο Δημάρατος, είπε τα εξής: «Βασιλιά μου, επειδή η προσταγή σου είναι να σου πω οπωσδήποτε την αλήθεια, μιλώντας έτσι ώστε ο συνομιλητής σου να μην πιαστεί αργότερα ψεύτης, η Ελλάδα παλαιόθεν και ως τώρα ζει συντροφιά με την Πενία⁷, αλλά εφοδιάστηκε με αρετή⁸, που κερδήθηκε με τη σοφία και τον κυρίαρχο νόμο· οπλισμένη μ' αυτήν η Ελλάδα αγωνίζεται εναντίον της Πενίας και του δεσποτισμού. Λοιπόν έχω να πω επαινετικά λόγια για όλους τους Έλληνες που ζουν σ' εκείνα τα δωρικά μέρη⁹, όμως τα λόγια που θα πω δεν αφορούν σε όλους, αλλά μονάχα στους Λακεδαιμονίους: πρώτα πρώτα πως δεν υπάρχει περίπτωση να δεχτούν ποτέ τις προτάσεις σου που αποσκοπούν στην υποδούλωση της Ελλάδας· κάτι παραπάνω, θα σηκώσουν χέρι εναντίον σου πολεμώντας, κι αν όλοι οι Έλληνες¹⁰ προσχωρήσουν σ' εσένα. Τώρα, για το πλήθος τους, πόσοι άραγε να 'ναι και μπορούν να ενεργούν έτσι, μη ρωτάς· γιατί κι αν τύχει να έχουν βγει σε εκστρατεία χίλιοι, αυτοί θα σε χτυπήσουν με πόλεμο – λιγότεροι ή περισσότεροι, δεν έχει σημασία».

Δημάρατος:
η αρετή κατά της Πενίας
και του δεσποτισμού

τῆ Ἑλλάδι πενήνῃ μὲν αἰεὶ κοτε σύντροφός ἐστι, ἀρετὴ δὲ ἔπακτός ἐστι,
ἀπὸ τε σοφίης κατεργασμένη καὶ νόμου ἰσχυροῦ· τῆ διαχρεωμένη ἢ Ἑλλάς
τὴν τε πενήνῃ ἀπαμύνεται καὶ τὴν δεσποσύνην.

Δαρεικός (περσικό νόμισμα)· θεωρείται ότι απεικονίζει τον Ξέρξη.

VII103. Ο Ξέρξης ακούοντας αυτά γέλασε¹¹ και είπε: «Δημάρατε, τι λόγια είν' αυτά που είπες, χίλιοι άντρες να χτυπηθούν με τόσο μεγάλο στρατό! Έλα, πες μου, εσύ δηλώνεις πως χρημάτισες βασιλιάς αυτών των αντρών. Θα θελήσεις λοιπόν εδώ και τώρα να χτυπηθείς με δέκα άντρες; Και μάλιστα, αν όλοι οι πολίτες σας έχουν την αξιοσύνη που τους αποδίδεις, ε, εσύ σαν βασιλιάς τους¹² πρέπει, σύμφωνα με τους νόμους σας, ν' αντιμετωπίσεις διπλάσιους αντιπάλους. Γιατί, αν ο καθένας από κείνους είναι σε θέση ν' αντιμετωπίσει δέκα άντρες απ' το δικό μου στρατό, τότε μπορώ να έχω την απαίτηση από σένα, να 'σαι σε θέση να τα βγάλεις πέρα με είκοσι· κι έτσι θα μπορούσε να έχει βάση ο ισχυρισμός σου. Αλλά αν, με τη δύναμη και το ανάστημα που έχετε εσύ κι εκείνοι από τους Έλληνες που σχετίζονται μαζί μου, καυχισιολογείτε σε τέτοιο βαθμό, πρόσεξε μήπως τα

Ανταπάντηση Ξέρξη:
οι αριθμοί και το μαστίγιο
υπερτερούν

⁶ **να σου πω την αλήθεια...:** ο Δημάρατος χρησιμοποιεί την τυπική έκφραση με την οποία οι σύμβουλοι του μεγάλου βασιλιά εισάγουν τις απόψεις τους (βλ. ενότητα 3, σ. 27, σχολιο 78).

⁷ **συντροφιά με την Πενία:** η πενία είναι το αντίθετο του πλούτου· η κατάσταση ανάμεσα στην ανέχεια και στο να έχει κανείς τα αναγκαία για τη ζωή.

⁸ **αρετή:** η κάθε είδους ικανότητα ή δεξιότητα σε κάποια τέχνη· η ηθική αρετή και η γενναιότητα. Η σοφία (θεωρητικές και πρακτικές γνώσεις) και η υπακοή στο νόμο ωθούν τους Έλληνες να κατακτούν και να ασκούν την αρετή, για να αντιμετωπίσουν την Πενία και την τυραννία. Ο Δημάρατος, σύμβουλος και συνεργάτης του εχθρού, δεν μπορεί να είναι φορέας αυτών των ιδανικών και αξιών, αλλά τα αναγνωρίζει (σωστά) ως ιδανικά των Ελλήνων.

⁹ **τα δωρικά μέρη:** εννοεί κυρίως την ανατολική και νοτιοανατολική Πελοπόννησο, όπου κατοικούσαν Δωριείς ή φύλα δωρικής καταγωγής.

¹⁰ **κι αν όλοι οι Έλληνες:** βέβαια δεν ήταν οι μόνοι που δεν μίδισαν, είναι όμως γεγονός ότι στη Σπάρτη δεν δημιουργήθηκε ποτέ φιλοπερσική ομάδα, παράταξη ή τάση (στην περίοδο αυτή). Ίσως ο Ηρόδοτος θέλει να προϋποθέσει για τη θυσία τους στις Θερμοπύλες.

¹¹ **Ο Ξέρξης... γέλασε:** το γέλιο είναι χαρακτηριστικό της ύβρης του Ξέρξη και μας θυμίζει το γέλιο των μνηστήρων στην *Οδύσσεια* (ν, 346-7, 358) που δεν άργησε να μετατραπεί σε θρήνο.

¹² **εσύ σαν βασιλιάς τους:** ανάμεσα στα προνόμια των βασιλιάδων της Σπάρτης ήταν η διπλή μερίδα φαγητού, η διπλή ψήφος στη Γερουσία κτλ. Ο Ξέρξης φαίνεται ότι το γνωρίζει και περιμένει να έχει ο βασιλιάς διπλάσιες ικανότητες από τον απλό πολίτη.

